

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. ΜΕΛΑΝΙΤΟΥ

Υφηγητοῦ τῆς Παιδαγωγικῆς
Διευθυντοῦ τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Η ΔΙΓΛΩΣΣΙΑ ΑΠΟ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΠΟΨΕΩΣ

Ἡ πορεία, τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ ἡ γλῶσσα τοῦ παιδὸς ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν οὗτος ἐκβάλλει τὴν οὕτω καλουμένην κραυγὴν τῆς γεννήσεως, μέχρι τῆς διαμορφώσεως αὐτῆς εἰς κατὰ τὸ δυνατὸν τέλειον ὄργανον ἐπικοινωνίας¹ μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἔχει προσελκύσει κατὰ τὰς τελευταίας ἰδίᾳ δεκαετίας ζωηρὸν τὸ διαφέρον τῶν περὶ τὴν ψυχολογίαν τοῦ παιδὸς ἀσχολουμένων, ὅπερ διαρκῶς καθίσταται ζωηρότερον. Παλαιότερον ἐπιστεύετο, ὅτι ἡ πρώτη κραυγὴ τοῦ ἐρχομένου εἰς τὸν κόσμον ἀνθρώπου ἔχει διανοητικὴν καὶ συναισθηματικὴν χροιάν, ἀλλὰ σήμερον οἱ ψυχολόγοι ἀποκλίνουν μᾶλλον ὑπὲρ τῆς γνώμης, ὅτι αὕτη εἶναι φυσιολογικῆς φύσεως, ἥτοι ὅτι ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἐνδειξιν λειτουργίας τοῦ ἀναπνευστικοῦ συστήματος τοῦ νεογεννήτου παιδός.

Ἡ τοιαύτη ὁμως ἐρμηνεία τῆς πρώτης κραυγῆς τοῦ βρέφους δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ περιλάβῃ τὴν ὅλην γλῶσσαν τοῦ παιδὸς ἢ τοῦ ἀνθρώπου γενικώτερον, διότι ὁ σύνδεσμος αὐτῆς πρὸς τὸν ψυχικὸν βίον ἦτο καὶ εἶναι ἀναμφισβήτητος. Ἡ γλῶσσα εἶναι ἐν τῶν πολλῶν γνωρισμάτων τοῦ ἀνθρώπου εὐρισκόμενον εἰς ἀμοιβαίαν σχέσιν καὶ πρὸς ἐν ἕκαστον τῶν λοιπῶν καὶ πρὸς τὸ ὅλον, τὸ ὁποῖον πάντα ὁμοῦ ἀπαρτίζουν. Οὕτως αἱ ἀρχαί, αἵτινες ἀναγνωρίζονται, ὅτι διέπουν τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ψυχικοῦ βίου ἐν γένει, διαπιστοῦνται καὶ ἐν τῇ σὺν τῷ χρόνῳ διαμορφώσει τῆς γλώσσης. Ὁ σύνδεσμος ὁμως αὐτὸς εἶναι στενότερος πρὸς τὴν διάνοησιν τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ὁποίας ἡ

1. Λέγομεν «ὄργανον ἐπικοινωνίας», διότι ἡ γλῶσσα σήμερον ἐκλαμβάνεται πρωτίστως οὕτω καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ὥς μέσον ἐκφράσεως τῶν ἐν ἡμῖν συμβαινόντων. Ἡ παλαιότερα ψυχολογία, ὥς γνωστόν, προέτασσε τὴν δευτέραν ἀποψιν. Ταύτης δ' ὑπέρμαχος ἦτο ὁ W. Wundt, ὃς δύναται τις νὰ ἀντιληφθῇ εἰς τὰ ἔργα του Sprachgeschichte und Sprachpsychologie καὶ Völkerpsychologie. Ἐννοεῖται, ὅτι οἱ οὕτως ἐκλαμβάνοντες τὴν γλῶσσαν δὲν ἀποβλέπουν εἰς τὴν μορφωτικὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς, ἥτις εἶναι ἀναμφισβήτητος.

γλώσσα ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστον μέρος. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἡ γλώσσα ὡς μέσον διαγνώσεως τοῦ ψυχικοῦ βίου εἶναι πολύτιμον, ἔχει αὕτη καταστῆ ἀντικείμενον μελέτης πολυαριθμῶν ἐρευνητῶν, ἀντιπροσωπεύοντων οὐκ ὀλίγους ἐπιστημονικοὺς κλάδους.

Ἡ γλώσσα τοῦ παιδὸς ἐν τῇ ἐξελίξει αὐτῆς παρουσιάζει πολλὰς φάσεις, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἔχει τὰ ἴδια αὐτῆς γνωρίσματα, καὶ ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν πολλῶν παραγόντων, δρῶντων εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον ἢ εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ἐκάστου παιδός. Ὅθεν εἰς τὸν μελετητὴν τοῦ φαινομένου, τὸ ὁποῖον καλοῦμεν γλώσσαν, ὀρθοῦνται πολλὰ προβλήματα, τῶν ὁποίων ἡ λύσις ὀρθὴν εἶναι νὰ ἐπιχειρῇται μὲν μεμονωμένως, ἀλλὰ τὰ συναγόμενα ἐκαστοτε πορίσματα νὰ φέρονται εἰς σχέσιν πρὸς ἄλλα τῆς αὐτῆς φύσεως. Ἐκ τῶν προβλημάτων τούτων σπουδαιότερα θεωροῦνται τὰ ἐπόμενα: Αἱ κραυγαὶ τοῦ βρέφους κατὰ τὸ προγλωσσικὸν στάδιον καὶ ἡ σημασία αὐτῶν, ἡ κατανόησις λέξεων, ἡ χρῆσις λέξεων καὶ φράσεων, ὁ λεξιλογικὸς θησαυρὸς καὶ ἡ πορεία τῆς ἐξελίξεως αὐτοῦ, ἡ σημασία τῆς μιμήσεως διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς γλώσσης ἐν γένει τοῦ παιδός, ἡ σπουδαιότης τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος διὰ τὴν γλωσσικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδός, ἡ ἐπίδρασις τοῦ φύλου, ἡ σχέσις νοημοσύνης καὶ γλώσσης, ἡ διγλωσσία καὶ ἄλλα ¹. Ἐν τῇ παρουσίᾳ μελέτῃ δὲν θὰ ἀσχοληθῶμεν περὶ πάντα ταῦτα, ἀλλὰ μόνον περὶ τὴν *διγλωσσίαν* εἴτε ὡς αἷτιον, ἔχον ποικίλα ψυχολογικῆς φύσεως ἐπακολουθήματα, εἴτε ὡς ἀποτέλεσμα ἐπενεργείας διαφόρων παραγόντων.

Εἰς τὸν ὅρον «διγλωσσία» ² ἀποδίδεται συνήθως ἡ ἔννοια τῆς ὑφ' ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου κατοχῆς καὶ χρησιμοποίησεως δύο διαφόρων γλωσσῶν ³. Καὶ εἰς τὰ λεξικά, τὰ τε ἡμέτερα καὶ τὰ ξένα, οὕτως ὀρίζεται αὕτη.

Ὁ ὅρισμὸς οὗτος, ἂν καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μὴ ὀρθός, δὲν εἶναι πλήρης. Καὶ τοῦτο, διότι δι' αὐτοῦ δὲν γίνεται διάκρισις τῶν δύο κυρίων ὅψεων, τὰς ὁποίας παρουσιάζει ἡ διγλωσσία εἰς τὸν ἐξετάζοντα ἰδίᾳ ταύτην ἀπὸ ψυχολογικῆς καὶ παιδαγωγικῆς ἀπόψεως. Ἐκ τῶν δύο τούτων ὅψεων ἡ μὲν μία ἀναφέρεται εἰς τοὺς παῖδας ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἀπὸ νεαρωτάτης ἡλικίας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, οὐ μόνον μανθάνουν, ἀλλὰ καὶ χρησιμοποιοῦν εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν δύο γλώσσας ἐν ἴσῃ κατὰ τὸ μάλ-

1. Μεταξὺ τῶν προβλημάτων τούτων δὲν συμπεριελάβομεν τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ γραπτοῦ λόγου, διότι πρὸ ὀφθαλμῶν εἴχομεν μόνον τὴν ὄντογενετικὴν ἐξέλιξιν τοῦ προφορικοῦ.

2. Ἀγγλιστί: Bilingualism. Γερμανιστί: Zweisprachigkeit. Γαλλιστί: Bilinguisme.

3. Τινὲς ὁμιλοῦν περὶ διγλωσσίας εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν λαόν, ὅταν ἡ προφορικὴ γλώσσα αὐτοῦ εἶναι διάφορος τῆς γραπτῆς, ἀλλ' ἐνταῦθα δὲν προτιθέμεθα νὰ ἀσχοληθῶμεν περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο.

λον ἢ ἦπτον ἀναλογία, ἢ δ' ἄλλην εἰς ἐκείνους, οἵτινες παρὰ τὴν μητρικὴν των, τῆς ὁποίας, ὡς φυσικόν, κάμνουν εὐρυτάτην χρῆσιν, μανθάνουν ἐκ παραλλήλου καὶ ξένην τινὰ γλῶσσαν.

Ἡ πρώτη ὄψις τῆς διγλωσσίας ἐμφανίζεται συνήθως εἰς τοὺς παῖδας, ὅταν οἱ γονεῖς αὐτῶν ὁμιλοῦν διάφορον γλῶσσαν τῆς χρησιμοποιοιμένης ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ζοῦν. Ἐννοεῖται, ὅτι, ὁσάκις ἑκάτερος τῶν γονέων ἀνήκῃ εἰς ἄλλην ἐθνικότητα καὶ εἰς τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον ὄργανον ἐπικοινωνίας εἶναι τρίτη γλῶσσα, εὐρισκόμεθα, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, οὐχὶ πρὸ διγλώσσων παίδων, ἀλλὰ πρὸ τριγλώσσων. Οἱ ἐν λόγῳ παῖδες κατ' οἶκον χρησιμοποιοῦν κατὰ κανόνα τὴν γλῶσσαν τῶν γονέων των, εἰς δὲ τὰς συναναστροφάς των μετ' ἄλλων παίδων, εἰς τὸ σχολεῖον, κ.λ., τὴν τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Τοιουτοτρόπως οἱ παῖδες οὗτοι ἀναπτύσσονται πνευματικῶς μέσῳ δύο γλωσσῶν, πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἔχει καὶ πλεονεκτήματα, ἀλλὰ καὶ μειονεκτήματα, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Ἀπὸ τοῦδε ὅμως καλὸν εἶναι νὰ ἔχῃ τις ὑπ' ὄψει, ὅτι πάντες οἱ διγλωσσοὶ δὲν ἀναπτύσσονται ὁμοιομόρφως, διότι ἐκτὸς τῶν ἀτομικῶν διαφορῶν μεγάλην σημασίαν ἔχει εἰς τοῦτο τὸ φυσικόν καὶ ἰδίᾳ τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον, εἰς τὸ ὁποῖον ζῇ ἕκαστος, ἢ ἐκτίμησις τῆς ὁποίας τυγχάνει ἡ γλῶσσα τῶν γονέων, ἢ πολιτιστικὴ δύναμις, τὴν ὁποίαν αὕτη περικλείει, αἱ διαθέσεις τῶν ὁμηλικῶν καὶ συμμαθητῶν πρὸς τοὺς ὁμιλοῦντας καὶ ἄλλην, πλὴν τῆς ἐν κοινῇ χρήσει, γλῶσσαν, κ.ο.κ.

Μὴ νομισθῇ ὅμως, ὅτι ὥρισμένη περίοδος τῆς παιδικῆς ἡλικίας εἶναι δυνατόν νὰ ληφθῇ ὡς κριτήριον πρὸς χαρακτηρισμὸν παιδὸς τινος ὡς διγλώσσου, διότι ἡ ἐξέλιξις τῆς γλώσσης, ὡς καὶ πάσης ἄλλης ὄψεως τῆς διαγωγῆς, περικλείει ἐν ἑαυτῇ τὸ στοιχεῖον τῆς μεταβολῆς — παρουσιαζομένης ἄλλοτε ὑπὸ μορφὴν προσθήκης εἰς τὰ ἤδη κεκτημένα καὶ ἄλλοτε ὑπὸ μορφὴν ἐγκαταλείψεως αὐτῶν ¹ — πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον σημαίνει, ὅτι ὁ παῖς ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ καταστῇ διγλωσσος, εἰς οἷονδήποτε σημεῖον τῆς πρὸς τὴν ὥριμότητα πορείας του καὶ ἂν εὐρίσκεται. Διὰ τὴν διγλωσσίαν, ὡς νοεῖται ἐνταῦθα κυρίως, σημασίαν μεγάλην ἔχει οὐχὶ ὁ χρόνος, ἀλλὰ ἡ ἀναλογία τῆς χρησιμοποίησεως δύο γλωσσῶν. Κατὰ ταῦτα ὁ καθ' αὐτὸ διγλωσσος παῖς εἶναι ὁ χρησιμοποιοῦν τὰς δύο γλώσσας ἐπὶ ἴσοις ἀπολύτως ὅροις. Ἀλλὰ τοιαῦται περιπτώσεις εἶναι μᾶλλον σπάνιαι, διότι εἶναι δυσχερὲς διὰ τὸν παῖδα νὰ προσαρμόσῃ τὰ γλωσσικά του ὄργανα ἐξ ἴσου εἰς δύο γλώσσας καὶ νὰ ὁμιλῇ αὐτὰς μετὰ τῆς αὐτῆς ἀκριβῶς εὐχερείας. Διὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον λόγον ἡ μία κατισχύει τῆς ἄλλης εἴτε ἐξ ἀρχῆς εἴτε μετὰ πάροδον ὥρισμένου χρόνου.

Πρὸ τῆς ἐτέρας δ' ὄψεως τῆς διγλωσσίας εὐρισκόμεθα, ὅταν οἱ γονεῖς,

1. Προσθήκη εἶναι, λ.χ., ἡ ἐμφάνισις λέξεων εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ παιδός, ἐγκατάλειψις ἢ ἐξαφάνισις σὺν τῇ παρῶδῳ τοῦ χρόνου τῶν πρώτων γλωσσικῶν ἀντιδράσεων τοῦ βρέφους, κ.λ.

ἐπιθυμοῦντες νὰ δώσουν εἰς τὰ τέκνα των περισσότερα ἐφόδια διὰ τὴν ζωὴν ἢ δι' ἄλλους λόγους, ὡς εἶναι, π.χ., ἡ καλλιέργεια τοῦ πνεύματος αὐτῶν, ἡ διατήρησις τῆς γλώσσης τῶν πατέρων των, ἡ ἀνάπτυξις φιλικῶν διαθέσεων πρὸς τὸν ὁμιλοῦντα τὴν γλῶσσαν λαόν, καὶ ἄλλοι, ἐπιβάλλουν εἰς αὐτὰ τὴν ἐκμάθησιν μιᾶς ἢ καὶ δύο ξένων γλωσσῶν. Τοῦτ' αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὰς πολιτείας, αἵτινες ὀρίζουν τὴν διδασκαλίαν ξένων γλωσσῶν εἰς τὰ σχολεῖα καὶ κατ' ἐξοχὴν τὰ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως.

Εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ ὕψις αὕτη τῆς διγλωσσίας διαφέρει τῆς πρώτης ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἐπιβάλλοντας αὐτὴν παράγοντας, ἀλλὰ κυρίως ὡς πρὸς τὰ ἐπακολουθήματα· ἡ πρώτη ὕψις τῆς διγλωσσίας ἐπιβάλλει συνήθως βαθείας μεταβολὰς ἐπὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ παιδός, πρῶγμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἰσχύει ἐν ἴσῳ μέτρῳ περὶ τῆς δευτέρας.

Ὅθεν διγλωσσία εἶναι ἡ ἱκανότης ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ παιδὸς νὰ χρησιμοποιοῖ κατ' ἰδίαν ἢ κατὰ τὴν μετ' ἄλλων ἀνθρώπων ἐπικοινωνίαν ἀντὶ μιᾶς δύο γλώσσας (ἢ καὶ περισσοτέρας), ἀποκτηθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ ἢ ἐξ αἰτίας τῶν ἰδιαιτέρων οἰκογενειακῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας εὐρέθη, ἢ πρὸς ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν, τοὺς ὁποίους πιστεύεται, ὅτι ἐξυπηρετεῖ ἡ κατοχὴ καὶ ἄλλης, παρὰ τὴν μητρικὴν, γλώσσης.

Τὸ φαινόμενον τῆς διγλωσσίας ἀνέκαθεν παρατηρεῖτο, ἀλλὰ σήμερον τοῦτο ἔχει λάβει εὐρείαν ἑκτασιν εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς λαοὺς εἴτε ὑπὸ τὴν μίαν εἴτε ὑπὸ τὴν ἄλλην ὕψιν. Καὶ ὁ λόγος βεβαίως εἶναι εὐνόητος. Εἰς τὴν χώραν ἡμῶν χάριν τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος εἶναι ἀνάγκη νὰ μελετηθῇ τὸ πρόβλημα τῆς διγλωσσίας εἰς ὅλην αὐτοῦ τὴν ἑκτασιν, διότι χιλιάδες Ἑλληνοπαίδων ζῶντων εἰς ξένας χώρας εἶναι ἡναγκασμένοι νὰ ἐκμανθάνουν δύο γλώσσας, εἰς δὲ τὴν πατρίδα δὲν εἶναι μικρὸς ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων, οἵτινες διδάσκονται δευτέραν καὶ τρίτην γλῶσσαν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν εἴτε τῆς οἰκογενείας εἴτε τοῦ σχολείου.

Κατωτέρω θὰ ἀπασχολήσῃ ἡμᾶς ἰδιαιτέρως ἑκατέρα τῶν ὕψεων τῆς διγλωσσίας. Χάριν δὲ ἀποφυγῆς συγχύσεως τὴν μὲν πρώτην ὕψιν αὐτῆς, ἣτις ἐπιβάλλεται τρόπον τινὰ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν ἐπικρατουσῶν πέριξ τοῦ παιδὸς συνθηκῶν, θὰ καλῶμεν εἰς τὸ ἐξῆς *ἀναγκαστικὴν* διγλωσσίαν, τὴν δὲ δευτέραν, τῆς ὁποίας ἡ ἐμφάνισις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐλευθέρας ἐκλογῆς τῶν γονέων, τοῦ σχολείου ἢ αὐτοῦ τούτου τοῦ παιδός, *προαιρετικὴν*.

Α' ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΔΙΓΛΩΣΣΙΑ

Ἡ ὕψις αὕτη τῆς διγλωσσίας, μολονότι ἔχει προσελκύσει μέχρι τοῦδε τὸ διαφέρον πολλῶν ψυχολόγων, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λεχθῇ, ὅτι ἔχει μελετηθῇ ἐπαρκῶς. Τὰ ὑπάρχοντα δηλαδὴ πορίσματα ἢ δὲν ὀρίπουν φῶς ἐπὶ ὧν τῶν

πλευρῶν τοῦ ζητήματος τούτου ἢ δὲν θεωροῦνται ἐξ ὀλοκλήρου ἀξιόπιστα διὰ πολλοὺς λόγους, τινὲς ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἀτέλεια τῆς ἐφαρμοσθεΐσης μεθόδου, ἡ μεγάλη ποικιλία τῶν διγλωσσῶν τῆς κατηγορίας ταύτης καὶ τὸ ὀλιγαριθμὸν τῶν δεδομένων, ἐξ ὧν συνήχθησαν. Παρὰ ταῦτα ὅμως πολλοὶ ἀλήθειας ἔχουν ἔλθει εἰς φῶς ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, αἱ κυριώτεροι τῶν ὁποίων θὰ ἐκτεθοῦν δι' ὀλίγων εὐθὺς ἀμέσως.

Ἡ διγλωσσία εἶναι ἐν πρώτοις φαινόμενον, ἡ ἐμφάνισις τοῦ ὁποίου ὀφείλεται οὐχὶ εἰς παράγοντας κληρονομικοὺς, ἀλλ' εἰς λόγους ἀνευρισκομένους εἰς τὸν ἔξωτερικὸν κόσμον καὶ ἀκριβέστερον εἰς τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον. Εἰς τὸν ἄνθρωπον οὐτε φυσικὴ τάσις δημιουργίας δύο γλωσσῶν πρὸς χρησιμοποίησιν κατὰ τὴν ἐπικοινωνίαν ὑπάρχει οὐτε ἔμφυτος ἰκανότης πρὸς εὐχερῆ, κατὰ φυσικὸν τρόπον, προσαρμογὴν εἰς δύο διάφορα γλωσσικὰ ὄργανα¹. Ἐκάστη κοινωνικὴ ὁμάς, ἕκαστος λαός, ἔχει δημιουργήσει μίαν μόνον γλῶσσαν, ἡ ὁποία λαμβάνει μὲν ποικίλας μορφὰς σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου, ἀλλὰ κατὰ βάσιν εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ². Ἐνεκα τῶν λόγων τούτων ἡ διγλωσσία δὲν ἐνεφανίσθη ἅμα τῇ δημιουργίᾳ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου γλώσσης, ἀλλὰ πολὺ μεταγενεστέρως καὶ δὴ καὶ ὅταν ἤλθον εἰς ἐπαφὴν ἔνεκα διαφόρων αἰτίων δύο ἢ περισσότεραι κοινωνικαὶ ὁμάδες, ὁμιλοῦσαι ἰδίαν ἑκάστη γλῶσσαν. Πιθανὸν ὅμως νὰ ἔχη τις τὴν γνώμην, ὅτι εἰς τὰ ἀνωτέρω ἀντίκειται τὸ γεγονός, ὅτι ὑπάρχουν ἄτομα, τὰ ὁποῖα κέκτηνται φύσει τὴν ἰκανότητα πρὸς εὐχερῆ ἐκμάθησιν ξένων γλωσσῶν. Ἡ γνώμη αὕτη κατὰ βάσιν εἶναι ἐσφαλμένη. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἔμφυτον τὴν ἰκανότητα νὰ ἀποκτήσῃ γλωσσικὸν ὄργανον, διὸ καὶ ἐπενόησεν αὐτό, ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι εἶναι φύσει προωρισμένος νὰ ἐκμανθάνῃ δύο ἢ περισσότερας γλώσσας. Βεβαίως δύναται νὰ ἐκμάθῃ καὶ δευτέραν καὶ τρίτην, κ.λ., γλῶσσαν, ἀλλ' ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει ταῦτα : Συνήθως ὁ ἄνθρωπος μίαν μόνον γλῶσσαν μαθαίνει τελειῶς, τὰς δ' ἄλλας ἀτελῶς ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων. Ἄν παρούσῃται γνωρίζων δύο ἢ περισσότερας ἐξ ἴσου καλῶς, τοῦτο ὀφείλεται ἢ εἰς τὸ μέγα διαφέρον, τὸ ὁποῖον ἡσθάνθη — ὅπερ σημειωτέον, ἐπίσης εἶναι ἐπικτήτος ιδιότης — ἢ εἰς τὴν μακρὰν καὶ ἐπίμονον προσπάθειαν, τὴν ὁποίαν κατέβαλε. Ἄλλη ἐρμηνεία ἐπίσης εἶναι, ὅτι, ἂν ἐμφανίζεται γινώσκων ἐξ

1. Τοῦτο δὲν αἰρεται, νομίζομεν, ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι παῖς οἵασδήποτε ἐθνικοῦτος, ἂν ἀνατραφῇ ἀπὸ τῆς βρεφικῆς τοῦ ἡλικίας εἰς ξένον περιβάλλον, ἀποκτᾷ μητρικὴν γλῶσσαν τὴν χρησιμοποιουμένην ἐν αὐτῷ καὶ οὐχὶ τὴν γλῶσσαν τῶν γονέων του.

2. Ἡ χρησιμοποίησις δύο ἢ περισσότερων λέξεων εἴτε φράσεων πρὸς δήλωσιν τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἢ μιᾶς πρὸς δήλωσιν πολλῶν θὰ ἦτο μεγάλη ἀφέλεια, ἂν ἐξελαμβάνετο ὡς τάσις πρὸς δημιουργίαν δευτέρας, κ.λ., γλώσσης ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ λαοῦ.

ἵσου δύο ἢ περισσοτέρας γλώσσας, πιθανώτατα τὸ ἄτομον τοῦτο γνωρίζει ταύτας ἐξ ἴσου ἀτελῶς. Τέλος ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ταύτης συνηγορεῖ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ δευτέρα γλώσσα, ἂν δὲν χρησιμοποιεῖται, εὐχερῶς λησμονεῖται. Τοῦτο δὲ ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι αὕτη δὲν ἐγκαθίσταται βαθῶς εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου, ἢ μᾶλλον εἶναι τι, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει στενὸν σύνδεσμον πρὸς τὸν ἐσωτερικὸν βίον αὐτοῦ καὶ κατ' ἐξοχὴν τὸ συναίσθημα.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων ἐγείρεται τὸ ἐρώτημα, ἂν ἡ διγλωσσία εἶναι εὐεργετικὴ ἢ βλαβερά διὰ τὸν ὑπὸ ἀνάπτυξιν ἀνθρώπον καὶ διὰ τίνας λόγους.

Ἡ διγλωσσία ἐν πρώτοις νομίζεται, ὅτι προσπορίζει πλουσίαν ἐμπειρίαν εἰς τὸν παῖδα, διότι, πλὴν ἄλλων, οὗτος ἀποκτᾷ ἐξ ἑκατέρας γλώσσης πλεῖστα ὅσα πολιτιστικὰ στοιχεῖα, δεδομένου ὄντος, ὅτι ἡ γλώσσα ἐκάστου λαοῦ περικλείει τὴν ἱστορίαν του καὶ πάντα ὅσα ἔχει ἐπιτύχει οὗτος εἰς διαφόρους ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, ἐπιστήμην, τέχνην, πρακτικὰ ἐπαγγέλματα, ἥθη, ἔθιμα, ἰδανικά, ἀξίας. Ἐφ' ὅσον δὲ γίνεται δεκτόν, ὅτι ὁ παῖς προσκτᾶται μεγαλυτέραν ἐμπειρίαν διὰ τῆς ἐκμαθήσεως δύο γλωσσῶν, πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ δεχθῇ τις καὶ ὅτι ὑφίσταται οὕτω μεγαλυτέραν ἀσκησιν ὁ ὅλος ψυχικὸς αὐτοῦ βίος. Καὶ πράγματι τὰ πορίσματα τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν εἶναι σύμφωνα εἰς τοῦτο.

Ἡ ἀπόκτησις γενικῶς ἐμπειρίας, γνώσεων, δεξιότητων, ἔξεων, κ.λ., πιστεύεται, ὅτι εἶναι συνηρημένη, ἢ μᾶλλον ἔχει ὡς ἐπακολουθήματα ψυχικὴν ἀνάπτυξιν, διότι αὕτη καὶ καθ' ἑαυτὴν ἔχει τὴν δύναμιν τῆς βελτιώσεως τοῦ ψυχικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀσκησιν αὐτοῦ ἐπιφέρει ἡ ἀληθὴς μάθησις προϋποθέτει ἐνεργητικὴν στάσιν τοῦ μαθητῆος καὶ κατ' ἀκολουθίαν κίνησιν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ. Εἶναι δὲ φυσικὸν νὰ ἀναμένῃ τις μεγαλυτέραν καλλιέργειαν τῆς ψυχῆς, ἐφ' ὅσον ἡ προσκτωμένη ἐμπειρία εἶναι οὐ μόνον πολὺπλοκος, ἀλλὰ καὶ πολὺπλευρος, διότι καὶ ἡ ἐπιβαλλομένη ὑπ' αὐτῆς ἀσκησις εἶναι ἀνάλογος. Ἀλλὰ πλὴν τούτου ὁ διγλωσσος μαθητὴς τοὺς τρόπους τοῦ σκέπτεσθαι δύο λαῶν, πρᾶγμα σπουδαιότατον ὡσαύτως διὰ τὴν ὅλην ἀνάπτυξιν τῆς ψυχῆς του, διότι τοιουτοτρόπως ἀποκτᾷ τὴν ἰκανότητα τῆς ἀνασυνθέσεως τῆς ἐμπειρίας του, ἥτοι τῆς ἐπινοήσεως, καὶ τῆς ἀντιμετώπισεως τῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς οὐχὶ μόνον κατὰ τοὺς συνήθεις εἰς λαὸν τινα τρόπους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς ἀκολουθουμένους ὑπὸ ἄλλου. Περαιτέρω ὁ παῖς ἀποκτᾷ τὴν ἰκανότητα ἢ τὴν ἔξιν τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τὰ ἐπιτεύγματα ἢ τὴν ψυχρὴν σύνθεσιν ἐνὸς λαοῦ μέσῳ τοῦ πρίσματος ἄλλου, ὅπερ, ὡς ἔχει ἀποδείξει ἡ ἱστορικὴ πείρα, μεγάλως συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἀτόμων καὶ κοινωνιῶν¹. Ἄν δὲ αἱ δύο γλώσσαι, τὰς ὁποίας μαθητὴν ὁ

1. Πρὸβλ. περὶ τούτου Ν. Μελανίτου, Τὸ πρόβλημα τῶν κλασσικῶν σπουδῶν ἀπὸ συγχρόνου ἀπόψεως ἐξεταζόμενον, σ. 16. Ἐν Ἀθήναις, 1952.

παῖς, ὁμιλοῦνται ὑπὸ λαῶν εὐρισκομένων εἰς ὑψηλὴν πολιτιστικὴν ἀνάπτυξιν, ἡ ὠφέλεια, τὴν ὁποίαν ἀποκομίζει οὗτος, εἶναι συνήθως μεγάλη. Ἐνταῦθα ὅμως δέον νὰ ἔχη τις ὑπ' ὄψει, ὅτι ἡ ὠφέλεια αὕτη δὲν ἐμφανίζεται ἐν ἴσῳ μέτρῳ εἰς πάντας τοὺς διγλώσσους, διότι ἕκαστος διαφέρει τοῦ ἄλλου καὶ ὡς πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς νοημοσύνης καὶ ὡς πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς διγλωσσίας καὶ ὡς πρὸς τὸ οἰκογενειακὸν περιβάλλον, εἰς τὸ ὁποῖον ζῇ καὶ ἀναπτύσσεται. Ἡ ἐπίδρασις δὲ τῆς οἰκογενείας ἐπὶ τῆς γλωσσικῆς καὶ ψυχικῆς ἐξελίξεως τοῦ παιδὸς εἶναι πάντοτε ἀνάλογος πρὸς τὴν κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν τῆς θέσιν, τὴν μόρφωσιν τῶν γονέων καὶ τὴν ἐπιμέλειαν, τὴν ὁποίαν δεικνύουν οὗτοι διὰ τὴν ἐν γένει ἀγωγὴν τῶν τέκνων αὐτῶν.

Παρὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ψυχικοῦ βίου, ἥτις ἐπέρχεται διὰ τῆς διγλωσσίας, γεγονὸς εἶναι, ὅτι ἡ γλωσσικὴ ἐξέλιξις τῶν διγλώσσων ὑστερεῖ ἔναντι τῆς τῶν μονογλώσσων παιδῶν. Ἐὰν δηλαδὴ γίνῃ σύγκρισις δύο παιδῶν τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ νοημοσύνης καὶ τῆς αὐτῆς περίπου οἰκογενειακῆς ὑποστάσεως, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν εἰς εἶναι μονόγλωσσος, ὁ δ' ἕτερος δίγλωσσος, ὁ πρῶτος θὰ ὑπερέχη τοῦ δευτέρου. Καὶ ὁ λόγος βεβαίως εἶναι προφανής. Ὁ μονόγλωσσος ἔχει περισσοτέρας εὐκαιρίας νὰ ἀσκήται εἰς τὴν χρῆσιν τῆς μητρικῆς του γλώσσης, πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δὲν συμβαίνειν προκειμένου περὶ τοῦ διγλώσσου, ὅστις μέρος τοῦ χρόνου τῆς ἡμέρας διαθέτει διὰ τὴν ἀσκήσιν εἰς τὴν δευτέραν γλῶσσαν, ἥτις συνήθως εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν γονέων του, ἢ ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν διδάσκεται κατ' οἶκον ὑπὸ ἐιδικῆς διδασκαλίας. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον οἱ δίγλωσσοι εὐρέθησαν ὑστεροῦντες κατὰ δύο καὶ τρία ἔτη εἰς τὴν γλωσσικὴν τῶν ἐξελίξιν. Εἰς τινα ἔρευναν δίγλωσσοι παῖδες ἡλικίας ἕξ ἐτῶν, ἦτοι κατὰ τὴν εἴσοδον αὐτῶν εἰς τὸ σχολεῖον, εἶχον γλωσσικὴν ἐξέλιξιν παιδῶν μονογλώσσων ἡλικίας τριῶν ἐτῶν, μολονότι ἡ νοημοσύνη αὐτῶν ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν χρονολογικὴν τῶν ἡλικίαν. Οἱ δίγλωσσοι ὡσαύτως εὐρέθησαν ἔχοντες κατωτέραν γενικῶς ἐπίδοσιν εἰς τὰ διδασκόμενα εἰς τὸ σχολεῖον μαθήματα καὶ μάλιστα εἰς ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπαιτεῖται ἱκανὴ ἐξέλιξις τῆς γλωσσικῆς δεξιότητος, ἵνα ἀποδώσῃ ὁ μαθητὴς ὅ,τι ἡ νοημοσύνη αὐτοῦ ἐπιτρέπει. Καὶ εἰς ψυχολογικὰς ἐξετάσεις γινομένας διὰ τῆς χρησιμοποίησεως γλώσσης εἰς τὰς ἀντιδράσεις οἱ δίγλωσσοι ἀποδίδουν κατὰ κανόνα ὀλιγώτερα τῶν μονογλώσσων ἔνεκα δυσχερεῶν περὶ τὴν κατανόησιν τῶν ζητουμένων καὶ τὴν διατύπωσιν τῶν ἀποκρίσεων, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίῃ, ὅτι οἱ παῖδες οὗτοι ὑστεροῦν ὄντως νοητικῶς.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἡλικίαν, καθ' ἣν παρατηρεῖται μεγαλυτέρα ἢ μικροτέρα ἐπίδρασις τῶν δύο γλωσσῶν ἐπὶ τοῦ παιδός, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχωμεν — δεδομένων τῶν μεθόδων, αἵτινες διατίθενται σήμερον — ἔγκυρα πορίσματα, διότι ἡ διγλωσσία ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ παιδὸς δὲν παραμένει σταθερὰ καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς ἀναπτύξεως, ἀλλὰ μεταβάλλεται ὑπὸ τὴν πίεσιν ποικίλων αἰτίων. Φαίνεται ὅμως, ὅτι εἶναι ἀσφαλὲς τὸ πόρισμα, καθ' ὃ,

ὅσῳ νεώτερος εἶναι ὁ διγλωσσος παῖς, τόσῳ μεγαλυτέρα σύγχυσις προκαλεῖται εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἕνεκα τῆς συγχρόνου ἐκμάθησews δύο γλωσσῶν. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ ὅταν εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ἐνήλικος ἐκ τῶν εὐρισκομένων πλησίον τοῦ παιδὸς ἄλλοτε χρησιμοποιεῖ τὴν μίαν καὶ ἄλλοτε τὴν ἄλλην γλῶσσαν κατὰ τὴν μετ' αὐτοῦ ἐπικοινωνίαν. Παρὰ τὴν δυσμενῆ ταύτην ἐπίδρασιν ὅμως βέβαιον εἶναι, καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις, ὅτι ἡ διγλωσσία δὲν συντελεῖ εἰς ἀναβολὴν τῆς χρησιμοποίησews τῶν πρώτων λέξεων ὑπὸ τοῦ βρέφους, αἱ δὲ γλωσσικῆς φύσεως δυσχέρειαι, τὰς ὁποίας ἐπιφέρει αὕτη, ἀναφαίνονται βραδύτερον· τοιαῦται δ' εἶναι ἡ χρησιμοποίησις κατὰ τὴν ὁμιλίαν βραχυτέρων φράσεων ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς τοῦ μονογλώσσου, φράσεων ἁτελῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτιον συντακτικῶς καὶ γραμματικῶς, ὀλιγωτέρων ἐρωτηματικῶν καὶ περισσοτέρων προτάσεων ἐκφραζουσῶν θαυμασμόν, ὀλιγωτέρων συνθέτων, κ.ο.κ.

Πολλάκις ἐπίσης ἡ διγλωσσία ἀσκεῖ δυσμενῆ ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ συναισθηματικοῦ βίου τοῦ παιδὸς διαταράσσουσα τὴν ὁμαλὴν προσαρμογὴν αὐτοῦ εἰς τὸ περιβάλλον. Ὅταν δὲ λέγωμεν, ὅτι ἄτομόν τι εἶναι κακῶς προσηρμοσμένον εἰς τὴν κοινωνίαν, ἐννοοῦμεν, ὅτι ἡ διαγωγὴ τοῦ χαρακτηρίζεται ὑπὸ ἐκδηλώσεων ἀσυνήθων εἰς τοὺς πολλούς. Ἡ τοιαύτη δὲ συναισθηματικὴ διαταραχὴ παρουσιάζεται εἰς τοὺς παῖδας, οἵτινες κατ' οἶκον ὁμιλοῦν γλῶσσαν διάφορον τῆς ἐν τῷ κοινωνικῷ περιβάλλοντι χρησιμοποιουμένης. Ὅταν ὁ παῖς εἰς τὰς συναναστροφάς του κατὰ τὴν χρῆσιν τοῦ γλωσσικοῦ ὄργάνου τῆς κοινωνίας παρουσιάξῃ ξενισμοὺς ὀφειλομένους εἰς τὴν δευτέραν γλῶσσαν, ἦτοι εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς οἰκογενείας, δέχεται συνήθως τὰ σκώμματα τῶν ἄλλων, ἅτινα κατὰ κανόνα ἐπιφέρουν μεγάλας συναισθηματικῆς φύσεως διαταραχάς, ἀλλ' ὅμως καὶ ἐνίοτε μείζονα ἐπιμέλειαν πρὸς τελειότεραν ἐκμάθησιν τῆς γλώσσης ταύτης ἐκ μέρους αὐτοῦ. Σημειωτέον ὅμως, ὅτι ἡ τοιαύτη ἐπίδρασις τῆς διγλωσσίας δὲν εἶναι μὲν καθολικὴ, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ σπανία. Ἡ ἑκτασις καὶ ὁ βαθμὸς τῆς ἐξαγτάται ἐκ τῆς κοινωνίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν οἱ μονόγλωσσοι παῖδες, ἦτοι ἐκ τῶν ἐπικρατουσῶν εἰς αὐτὴν ἀντιλήψεων περὶ τῶν ξένων καὶ τῆς ὁμιλίας αὐτῶν, τῆς ἀγωγῆς, τῆς ὁποίας ἔχουν τύχει κατ' οἶκον, κ.ο.κ. Ἐν γένει ὅταν ζοῦν εἰς τὸ αὐτὸ περιβάλλον πολλοὶ διγλωσσοὶ παῖδες, οἱ μονόγλωσσοι δὲν ἐκδηλώνουν ἀποστροφὴν πρὸς αὐτούς, διότι ἔχουν ἐθισθῇ εἰς τὸ νὰ ἀκούουν σφάλματα κατὰ τὴν χρῆσιν τῆς μητρικῆς γλώσσης των. Εἰς τοῦτο δὲ οὐχὶ σπανίως συντελεῖ ἡ πνευματικὴ τυχὸν ὑπεροχὴ τοῦ διγλώσσου, ὥς καὶ ἡ ἐκτίμησις, τῆς ὁποίας χαίρει ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὁ λαός, τοῦ ὁποίου τὴν γλῶσσαν ὁμιλεῖ ὁ διγλωσσος παῖς. Δὲν εἶναι δὲ καὶ ὀλίγα τὰ παραδείγματα, καθ' ἃ θαυμάζεται ὁ ὁμιλῶν καὶ δευτέραν γλῶσσαν παῖς, ὅτε οἱ ἄλλοι ἐπιζητοῦν τὴν φιλίαν του, τὴν συμμετοχὴν του εἰς κοινὰ παίγνια καὶ τὴν συνεργασίαν του κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν σχολικῶν ἐργασιῶν.

Β' ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΗ ΔΙΓΛΩΣΣΙΑ ¹

Ἡ σημερινὴ ὁργάνωσις τοῦ κόσμου, ἡ συχνὴ ἐπικοινωνία τῶν λαῶν πρὸς ἀλλήλους, τὰ ποικίλα τεχνητὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν εἶναι δυνατόν νὰ ἀκούσῃ τις τὴν φωνὴν ξενογλώσσων ἀνθρώπων, ἡ ζωὴ αὕτη, ἀπαιτοῦν, ὅπως παρὰ τὴν μητρικὴν ἡμῶν γλῶσσαν χρησιμοποιῶμεν καὶ δευτέραν ἢ καὶ τρίτην πρὸς ἱκανοποιητικώτεραν λύσιν τῶν προβλημάτων, αἵτινα ὀρθοῦνται πρὸς ἡμῶν ἐκάστοτε. Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος διὰ τῆς ἐκμαθήσεως ξένης τινὸς γλώσσης οἰκιοποιεῖται τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ ὁμιλοῦντος αὐτὴν λαοῦ εἰς τὸν τομέα, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχει ταχθῇ, ὃ δὲ πρακτικὸς διεξάγει εὐχερέστερον καὶ ἀποδοτικώτερον τὰς ὑποθέσεις του ἢ μανθάνει τὰς προόδους τοῦ ξένου λαοῦ εἰς τὴν πρακτικὴν ζωὴν καὶ ὠφελεῖται ἀναλόγως. Πλὴν τούτων δὲ ἡ ξένη γλῶσσα εἶναι δυνατόν νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς βιοποριστικὸν ἐπάγγελμα καὶ ἐν γένει νὰ ἀποβῇ πολυειδῶς χρήσιμος εἰς τὸν ἐκμαθόντα ταύτην. Διὰ τοὺς λόγους τούτους πολλοὶ γονεῖς καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐξ ἐκείνων, οἵτινες κατοικοῦν εἰς πόλεις ἢ ἔχουν εὐρύτεραν ἀντίληψιν περὶ τῆς ζωῆς, θεωροῦν ὕψιστον πρὸς τὰ τέκνα των καθῆκον, ἂν παρὰ τὴν ἄλλην μόρφωσιν βοηθήσουν αὐτὰ νὰ ἐκμάθουν καὶ ξένην τινὰ γλῶσσαν ἐκ τῶν θεωρουμένων ὡς τὰ μάλιστα χρησίμων εἰς τὸν βίον. Καὶ ἡ πολιτεία δὲ ἀποβλέπουσα εἰς ταῦτα καὶ παραλλήλως εἰς ἀνάπτυξιν φιλικῶν αἰσθημάτων εἰς τοὺς παῖδας πρὸς ἄλλους λαοὺς ἔχει ὀρίσει τὴν διδασκαλίαν ξένων γλωσσῶν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως.

Τοιοιτοτρόπως πολλοὶ Ἑλληνόπαιδες σήμερον μανθάνουν μίαν ἢ καὶ δύο συγχρόνως ξένας γλώσσας διδασκόμενοι ταύτας τῇ πρωτοβουλίᾳ καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς οἰκογενείας ἢ ὑπὸ τὴν τῆς πολιτείας εἰς τὰ σχολεῖα ². Ἐνεκα δὲ τῆς ἐκτάσεως, τὴν ὁποίαν ἔχει λάβει ἡ ὄψις αὕτης τῆς διγλωσσίας εἰς τὴν χώραν ἡμῶν, ὡς καὶ εἰς πλείστας ὅσας ἄλλας, δεόν νὰ τύχῃ μεγαλυτέρας προσοχῆς ἐκ μέρους τῶν εἰδικῶν καὶ τῆς πολιτείας, διότι πολλὰ προβλήματα συνδέονται πρὸς τὴν σπουδὴν ξένης γλώσσης ὑπὸ τῶν παίδων, αἵτινα πρέπει νὰ τύχουν ὀρθῆς λύσεως χάριν αὐτῶν τούτων τῶν παίδων καὶ τῆς κοινωνίας. Ἐκ τῶν προβλημάτων τούτων θὰ ξεετασθοῦν κατωτέρω τινά, ἀλλ' ὅμως συντομώτατα, διότι ὁ χῶρος δὲν ἐπιτρέπει εὐρεῖαν διαπραγματεύσιν.

Ἐν πρώτοις ἐρωτᾶται, κατὰ ποῖον στάδιον τῆς παιδικῆς ἡλικίας εἶναι ὀρθὸν νὰ ἀρχεταῖ ἡ διδασκαλία ξένης τινὸς γλώσσης. Κατὰ τὴν νηπιακὴν

1. Ἡ ὄψις αὕτη καλεῖται ἐνίοτε καὶ διγλωττισμὸς (biglottisme).

2. Πλὴν τῶν παίδων πολυάριθμοι σπουδασταὶ ἀνωτάτων ἰδρυμάτων, νέοι ἐν γένει καὶ ἀκόμη ἄνθρωποι προκεχωρημένης ἡλικίας, ἀσχολοῦνται περὶ τὴν ἐκμάθησιν ξένης γλώσσης διὰ διαφόρους σκοποὺς.

ἡλικίαν, ἥτοι πρὸ τῆς φοιτήσεως εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ; Κατὰ τὴν κυρίως παιδικήν, τουτέστι κατὰ τὸν χρόνον τῆς εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον φοιτήσεως ; Κατὰ τὴν εἰσόδον τοῦ παιδὸς εἰς τὸ ἐφηβικὸν στάδιον ; Ἡ πολιτεία ἔχει ὀρίσει τὴν ἑναρξιν διδασκαλίας ξένης γλώσσης εἰς τὴν πρώτην τάξιν τῶν σχολείων μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἀλλ', ὥς γνωστόν, δὲν εἶναι ὀλίγοι οἱ γονεῖς, οἱ ὅποιοι ἐπιβάλλουν εἰς τὰ τέκνα τῶν τὴν ἐκμάθησιν ξένης γλώσσης ἤδη κατὰ τὴν ἡλικίαν τῶν 6 - 12 ἐτῶν ἢ καὶ προτοῦ φοιτήσουν ταῦτα εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. Εἰς ἄλλας χώρας, ὡς, λ.χ., εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς, ἔχει εἰσαχθῇ ἡ διδασκαλία ξένης γλώσσης ὑπὸ πολλῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ παρ' ἡμῖν δὲ ἀκούονται τελευταίως φωναὶ ὑπὲρ τῆς καθιερώσεως εἰς τὸ στοιχειῶδες σχολεῖον τῆς διδασκαλίας μιᾶς ξένης γλώσσης. Εἶναι ὅμως τοῦτο σκόπιμον ; Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουν εἰσέτι ἀπικριβωμένα πορίσματα ἀναφερόμενα εἰς τὰ ζητήματα ταῦτα, διὸ αἱ κατωτέρω διατυπούμεναι σκέψεις ἡμῶν ἐρεῖδονται μᾶλλον ἐπὶ τῶν γενικῶν διδαγμάτων τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδός, τῆς παιδαγωγικῆς καὶ τῆς πείρας.

Ἡ ψυχολογία διδάσκει, ὅτι, ὅσφ νεώτερος εἶναι ὁ παῖς, τόσφ μεγαλύτερα εἰς αὐτὸν εἶναι ἡ δύναμις τῆς μιμήσεως, ἡ ὁποία, προκειμένου μάλιστα περὶ γλώσσης, ἀποτελεῖ ἀποφασιστικὸν παράγοντα διὰ τὴν ἐκμάθησιν αὐτῆς. Ἐπομένως ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ καταλληλότερος χρόνος πρὸς οἰκιοποίησιν τῶν στοιχείων τῆς ξένης γλώσσης, τὰ ὁποῖα ἀποκτῶνται διὰ μιμήσεως καὶ τῶν συναφῶν πρὸς αὐτὴν μηχανισμῶν, εἶναι ὁ πρὸ τῆς ἐφηβείας. Ἐν δὲ ἐκ τῶν στοιχείων τούτων εἶναι ἡ ὀρθὴ προφορὰ. Ἀποτελεῖ ὅμως τὸ γεγονὸς τοῦτο λόγον ἱκανὸν νὰ αἰτιολογήσῃ τὴν εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον εἰσαγωγὴν τῆς διδασκαλίας ξένης γλώσσης ἢ γενικῶς εἰς τοὺς παῖδας τοὺς διανύοντας τὴν ἀνάλογον ἡλικίαν ; Κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι, οὔτινες πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν προκειμένου περὶ τοσοῦτον σπουδαίου ζητήματος.

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ ἡ πείρα διδάσκουν, ὅτι ἡ ἄσκησις τοῦ ψυχικοῦ βίου τοῦ παιδὸς συντελεῖται πρὸ παντὸς μέσφ τῆς μητρικῆς γλώσσης, διότι δι' αὐτῆς ὁ παῖς οἰκιοποιεῖται τὴν πείραν τῆς εἰς ἡν ἀνήκει φυλῆς, ἥτις συγχρόνως καὶ ἄσκησιν τῶν ψυχικῶν του ἱκανοτήτων ἐπιφέρει καὶ φιλοπατρίαν καὶ ἀγάπην πρὸς ὃ, τι ὑπάρχει καὶ συμβαίνει εἰς τὴν χώραν, εἰς τὴν ὁποίαν ζῇ καὶ ἀναπτύσσεται. Ὅθεν ἂν γίνῃ ἑναρξιν διδασκαλίας ξένης γλώσσης εἰς χρόνον, καθ' ὃν ὁ παῖς πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ ἔχῃ ἀναπτυχθῇ διανοητικῶς καὶ νὰ ἔχῃ εἰσαχθῇ βαθέως εἰς τὸ ὅλον πνεῦμα τῆς φυλῆς του, ὑπάρχει ὁ κίνδυνος καὶ ἀναστολὴ τῆς πνευματικῆς του ἀναπτύξεως νὰ ἐπέλθῃ¹ καὶ παρῆκλισις ἀπὸ τῆς ὀρθῆς γλωσσικῆς ἐξελίξεως εἰς τὴν μητρικὴν

1. Προκειμένου περὶ τῆς ἀναγκαστικῆς διγλωσσίας τοῦτο ἀποφεύγεται, δι' οὗς λόγους εἴπομεν ἀνωτέρω.

γλώσσαν καί, τὸ χειρότερον ἴσως, νὰ οἰκαιοποιηθῇ ξένα ἥθη καὶ ἔθιμα, ξένους ἐν γένει τρόπους ζωῆς, πράγμα οὐχὶ ἐποικοδομητικὸν τῆς μορφώσεως ἀκραιφνοῦς ἐθνικῆς συνειδήσεως¹. Διὰ τοιούτων νὰ μὴ ἀναβάλλωμεν ὅσον τὸ δυνατόν τὴν ἑναρξιν τῆς διδασκαλίας τῆς ξένης γλώσσης ;

Πλὴν τούτων ἡ ἐκμάθησις ὑπὸ τοῦ παιδὸς ξένης γλώσσης ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸν πρόσθετα καθήκοντα, πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι δυνατόν εἰ μὴ νὰ ἔχη ἀντίκτυπον καὶ εἰς τὴν ὑγείαν του, τὴν τε σωματικὴν καὶ τὴν ψυχικὴν. Ἄν δὲ ὁ παῖς διδάσκειται συγχρόνως δύο ξένας γλώσσας καὶ φιλοτιμῆται νὰ ἐκπληρώσῃ δεόντως καὶ τὰ σχολικὰ αὐτοῦ καθήκοντα, ἡ κόπωσις, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ὑπόκειται, θὰ εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερα, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἐπακολουθήματα χειρότερα. Κατὰ κανόνα ὅμως οἱ παῖδες ἢ τὴν σχολικὴν ἐργασίαν των παραμελοῦν, πρᾶγμα δυσάρεστον διὰ τὴν ψυχικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν, ἢ δὲν ἐπιδίδονται μετὰ ζήλου εἰς τὴν ἐκμάθησιν ξένης γλώσσης, ὅπερ εἶναι ἰσοδύναμον πρὸς τὴν ματαιοπονίαν, καίτοι, φαινομενικῶς τοῦλάχιστον, ἱκανοποιεῖται ἡ ἐπιθυμία, ἵνα μὴ εἴπωμεν ματαιοδοξία, τῶν γονέων.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει ἐπίσης, ὅτι ὑπάρχει ποσοστὸν παιδῶν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει πολλὰς ἢ ὀλίγας δυσχερείας εἰς τὴν γλωσσικὴν του ἐξέλιξιν. Ὅθεν ἂν προστεθῇ ἡ διδασκαλία ξένης γλώσσης εἰς τοὺς παῖδας τούτους, εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ αὐξηθοῦν αἱ γλωσσικαὶ δυσχέρειαι αὐτῶν, αἵτινες, σημειωτέον, παρακολουθοῦνται συνήθως ὑπὸ ποικίλων συναισθηματικῶν διαταραχῶν, ὡς εἶναι τὸ συναίσθημα τῆς μειονεξίας, καὶ ἄλλαι, ἔνεκα τῶν πρὸς αὐτὰς ἀντιδράσεων τῶν ἄλλων παιδῶν ἢ καὶ τῶν ἐνηλίκων. Χάριν τῶν παιδῶν τούτων εἶναι ἀνάγκη νὰ λαμβάνωμεν εἰδικὰ μέτρα διὰ τὴν ὁμαλὴν αὐτῶν γλωσσικὴν ἐξέλιξιν καὶ οὐχὶ νὰ συντελῶμεν, συνειδητῶς εἴτε ἀσυνειδητῶς, εἰς ἐπιδεινώσιν τῆς καταστάσεως αὐτῶν.

Ὑπὲρ τῆς καθιερώσεως εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον τῆς διδασκαλίας ξένης γλώσσης συνηγορεῖ ἴσως τὸ γεγονός, ὅτι δι' αὐτῆς καλλιεργεῖται ἡ διεθνὴς συνεργασία καὶ κατανόησις μεταξὺ τῶν λαῶν, διότι εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο φοιτοῦν πάντες οἱ παῖδες τοῦ λαοῦ. Πράγματι ἡ διδασκαλία ξένης γλώσσης ἔχει ὡς ἐπακολούθημα ἀνάπτυξιν φιλικῶν συναισθημάτων πρὸς τὸν ὁμιλοῦντα αὐτὴν λαὸν καὶ γενικῶς πρὸς τοὺς ἄλλους λαούς, ἀλλ' αὕτη οὔτε τὸ μόνον μέσον ἀποτελεῖ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον οὔτε τὴν ἀναμενομένην ἐπίδρασιν εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ δύναται νὰ ἀσκήσῃ, ἂν εἰς τὸ σχολεῖον πνέῃ ἄνεμος μισαλλοδοξίας.

1. Διὰ νὰ κατανοήσωμεν καλύτερον, πόσον ἐπιρρεπὴς εἶναι ὁ παῖς, ἔνεκα τῆς ἡλικίας του, εἰς οἰκειοποίησιν ξένων ἰδεῶν, ἡθῶν, ἐθίμων, θρησκείας, κ.λ., καὶ ἐγκατάλειψιν τῆς ἐθνικῆς του συνειδήσεως δὲν ἔχομεν εἰ μὴ νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὸ παιδομάζωμα καὶ τοὺς σκοποὺς, τοὺς ὁποίους ἐξυπηρετεῖ τοῦτο.

Περαιτέρω σκόπιμον εἶναι νὰ ἔχωμεν κατὰ νοῦν, ὅτι διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς ξένης γλώσσης εἰς δύο ἢ τρεῖς τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἰσαχθοῦν οἱ μαθηταὶ εἰς αὐτὴν ἢ νὰ ἀποκτήσουν στοιχειώδη ἱκανότητα περὶ τὴν χρῆσιν αὐτῆς — ἂν δὲν διδάσκωνται αὐτὴν κατ' οἶκον — διότι ὁ χρόνος οὗτος εἶναι ἀνεπαρκὴς καὶ ἔνεκα τῆς ἡλικίας τῶν παιδῶν τούτων καὶ ἔνεκα πολλῶν ἄλλων λόγων, τοὺς ὁποίους δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἀναπτύξωμεν. Πλὴν τούτου οἱ πολλοὶ ἐκ τῶν παιδῶν τούτων — τοῦλάχιστον εἰς τὴν χώραν ἡμῶν — μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν ἐκ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τρεπόμενοι πρὸς διάφορα πρακτικὰ ἐπαγγέλματα εἰς ἐλάχιστας μόνον περιπτώσεις ὑπάρχει πιθανότης νὰ αἰσθανθοῦν τὴν ἀνάγκην τῆς ξένης γλώσσης. Κατ' ἀκολουθίαν, ὡς δύναται τις νὰ εἴπῃ ἐκ πρώτης ὕψεως τοῦλάχιστον, ὁ χρόνος, ὅστις θὰ διατεθῇ, καὶ ὁ μόχθος, ὁ ὁποῖος θὰ καταβληθῇ διὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς ξένης γλώσσης εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, θὰ ἀποβοῦν ἐπὶ ματαίῳ. Τὰ αὐτὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἐπαναληφθοῦν καὶ διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἢ πλειονότης τῶν ὁποίων οὔτε ἐνδιαφέρεται νὰ μάθῃ τὴν διδασκομένην ξένην γλῶσσαν οὔτε συνεχίζει μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν ἐξ αὐτῶν τὴν μελέτην αὐτῆς πρὸς τελειοποίησιν.

Ἄλλα θὰ εἴπῃ τις, ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς ξένης γλώσσης δὲν ἀποβλέπει εἰς μόνην τὴν χρησιμότητα αὐτῆς εἰς τὸν βίον, ἀλλὰ καὶ εἰς εἰσαγωγὴν τοῦ παιδὸς εἰς τὸν πολιτισμὸν τοῦ ὁμιλοῦντος αὐτὴν λαοῦ, ὡς καὶ εἰς ἄσκησιν δι' αὐτῆς τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ μαθητοῦ, ἥτοι εἰς εἰδολογικὴν μόρφωσιν. Πράγματι ἡ διδασκαλία ξένης γλώσσης ἐγκλείει καὶ τοιαύτην δύναμιν, ἀλλ' εἰς μὲν τὸ δημοτικὸν σχολεῖον εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθοῦν οἱ σκοποὶ οὗτοι διὰ τῆς μητρικῆς γλώσσης, εἰς δὲ τὸ σχολεῖον τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως διὰ τῶν κλασσικῶν γλωσσῶν καὶ τῶν ἄλλων μαθημάτων.

Λέγοντες ταῦτα δὲν ἐννοοῦμεν, ὅτι εἶναι περιττὴ ἡ διδασκαλία ξένης γλώσσης εἰς τὰ σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως. Τοῦναντίον πιστεύομεν, ὅτι εἶναι χρησιμωτάτη. Δεδομένου ὅντος ὅμως, ὅτι ὀλίγοι μόνον μαθηταὶ τῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκμάθησεως ξένης γλώσσης καὶ ἀκόμη ὀλιγώτεροι προωθοῦν τὰς γνώσεις των εἰς αὐτὴν μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν των ἢ χρησιμοποιοῦν ταύτην εἰς τὸ ἔργον των ὡς ἐπιστήμονες ἢ καλλιτέχναι ἢ ἐπαγγελματίαι, νομίζομεν, ὅτι ἡ ἐκμάθησις τῆς ξένης γλώσσης πρέπει νὰ γίνῃ προαιρετικὴ. Οὕτως ἡ διδασκαλία αὐτῆς θὰ ἀποδίδῃ πολὺ περισσότερα, διότι οἱ μαθηταὶ θὰ παρακολουθοῦν αὐτὴν οὐχὶ ἀναγκαστικῶς, ἀλλ' ἐξ ἰδίας προαιρέσεως ¹, πρᾶγμα σπουδαιότατον διὰ

1. Οἱ ἐνῆλικοι, ἐπειδὴ ἔχουν συνείδησιν τῶν σκοπῶν, οἵτινες θὰ ἐκπληρωθοῦν διὰ τῆς ἐκμάθησεως ξένης τινὸς γλώσσης, γίνονται κύριοι αὐτῆς εἰς βραχύτερον χρόνον ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς παιδας.

τὴν μάθησιν ἐν γένει, καὶ ἐπειδὴ οἱ διδασκόμενοι ἐξ ἐκάστης τάξεως τὴν ξένην γλῶσσαν θὰ εἶναι κατὰ πολὺ ὀλιγώτεροι τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν αὐτῆς, ὅπερ ἐπίσης εἶναι πρωταρχικῆς σημασίας διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐν λόγῳ διδασκαλίας.

Οὐ μόνον δὲ προαιρετικὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ διδασκαλία τῆς ξένης γλώσσης, ἀλλὰ καὶ νὰ περιορίζεται εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῶν γυμνασίων καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὰς ἀνωτέρας σχολάς, εἰς τὰς ὁποίας θὰ φοιτήσουν οἱ ἀπόφοιτοι τῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως. Οὕτω δὲν θὰ διατίθεται χρόνος καὶ μόχθος εἰς μάτην, καὶ μάλιστα εἰς ἣν περιπτώσιν διδάσκονται καλῶς ἡ μητρικὴ καὶ αἱ κλασσικαὶ γλῶσσαι. Ἐπεὶ δὲ, ὥς διδάσκει ἡ ψυχολογία, ἡ μάθησις εἶναι μεγίστης ἐντάσεως εἰς τὰς τελευταίας τάξεις τοῦ γυμνασίου καὶ κατὰ τὴν διάρχειαν τῶν σπουδῶν τῶν νέων εἰς τὰς ἀνωτάτας σχολάς, ἥτοι κατὰ τὴν ἡλικίαν τῶν 17-22 ἐτῶν περιῖπου. Καὶ εἶναι μὲν πιθανόν, ὅτι οἱ νέοι οὗτοι θὰ ὑστεροῦν εἰς προφορὰν ἐκείνων, οἵτινες διδάσκονται τὴν ξένην γλῶσσαν ἀπὸ νεαρωτάτης ἡλικίας, ἀλλὰ τοῦτο δὲν μειώνει τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν κέκτηται ἡ κατοχὴ ξένης γλώσσης ὑπὸ προσώπου τινός. Ἄλλωστε καθ' οἷανδήποτε σχεδὸν ἡλικίαν καὶ ἂν ἀρχίσῃ ἡ διδασκαλία ξένης γλώσσης, ὁ ἐκμαθὼν ταύτην θὰ ἔχῃ ξενικὴν προφορὰν διὰ τὸν λόγον, ὅτι αὕτη δὲν εἶναι τὸ κύριον γλωσσικόν του ὄργανον.

Ἡ διδασκαλία ξένης γλώσσης ἀποδίδει ἐπίσης τὰ ἐξ αὐτῆς προσδοκώμενα, ἂν, πλὴν τῶν ἀνωτέρω, ληφθῇ πρόνοια, ὥστε νὰ παρακολουθοῦν αὐτὴν οὐχὶ τάξεις, ἀλλ' ὁμάδες ἀπαρτιζόμεναι ἐκ μαθητῶν ἴσης περιῖπου ἐπιδόσεως. Τὸ μέτρον τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ λαμβάνεται, διότι πάντες οἱ μαθηταὶ μιᾶς τάξεως δὲν ἐπιδεικνύουν τὸ αὐτὸ διαφέρον πρὸς ἐκμάθησιν ξένης γλώσσης ἢ δὲν διαθέτουν τὰς αὐτὰς ἰκανότητας πρὸς τοῦτο. Ἀνεξαρτήτως δὲ τούτων πολλοὶ μαθηταί, εἰς τὰς πόλεις ἰδίᾳ, διδασκόμενοι τὴν ξένην γλῶσσαν καὶ κατ' ἰδίαν παρουσιάζουν μεγαλυτέραν ἔναντι τῶν ἄλλων ἐπίδοσιν εἰς αὐτήν, πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δημιουργεῖ πολλὰς δυσχερείας κατὰ τὴν ἐν τῇ τάξει διδασκαλίαν ἕνεκα τῆς μεγάλης διαφορᾶς, ἣτις ὑφίσταται μεταξὺ τῶν μαθητῶν ὡς πρὸς τὰς ἐκ τῆς ξένης γλώσσης γνώσεις.

Σήμερον ὡσαύτως ἔχει καταστῆ κοινὴ συνείδησις, ὅτι κατὰ τὴν διδασκαλίαν ξένης γλώσσης σχολικώτατον εἶναι νὰ προτιμᾶται ἡ φυσικὴ πορεία, τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ ὁ παῖς ἐν τῇ ἐκμαθήσει τῆς μητρικῆς γλώσσης. Πρῶτον δηλαδὴ πρέπει νὰ ἀσκῆται καλῶς ὁ παῖς εἰς τὸν προφορικὸν λόγον καὶ μετὰ πάροδον χρόνου ἐκτιμωμένου ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος εἰς τὸν γραπτόν. Περαιτέρω κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ξένης γλώσσης ὀρθὸν εἶναι νὰ περιορίζεται εἰς τὸ ἐλάχιστον ἡ χρῆσις τῆς μητρικῆς, διότι οὕτως ὁ παῖς ἀσκεῖται καλύτερον εἰς τὴν ξένην γλῶσσαν καί, τὸ σπουδαιότερον ἴσως, ἐθίζεται εἰς τὸ νὰ ἀντιλαμβάνεται τὰ κατ' αὐτὴν ἄνευ τῆς παρεμβολῆς τῆς μητρικῆς καὶ

νὰ κινή τὴν σκέψιν τοῦ ἀπ' εὐθείας διὰ τῆς ξένης γλώσσης, ὅπερ εἶναι σπουδαῖον γνώρισμα τοῦ κατέχοντος αὐτήν¹.

Γενικὸν πόρισμα συναγόμενον ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἶναι, ὅτι ξένην γλῶσσαν δύναται νὰ μάθῃ ὁ ἄνθρωπος καθ' οἷονδήποτε στάδιον τῆς ζωῆς του, ἀλλ' ὅμως ὑπάρχουν πολλαὶ ἀτομικαὶ διαφοραὶ καὶ πολλοὶ ἐξωτερικοὶ παράγοντες καθιστώντες ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἡλικίαν προσφορωτέραν πρὸς τοῦτο. Μὲ ἄλλας λέξεις, δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι διὰ πάντα τὰ ἄτομα ἀρίστη ἡλικία δι' ἐκμάθησιν ξένης γλώσσης εἶναι αὕτη καὶ οὐχὶ ἐκείνη. Ἐν τούτοις ὅμως λαμβανομένων ὑπ' ὅψιν τῶν στοιχείων, ἅτινα ἐκμανθάνονται ἄνευ μεγάλης παρεμβολῆς τῆς σκέψεως, τρόπον τινὰ μηχανικῶς, ἀρίστη ἡλικία πρὸς τοῦτο θεωρεῖται ὁ πρὸ τῆς ἐφηβείας χρόνος. Ἀλλὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας καὶ τὰ πρῶτα τῆς ἐνηλικίου ζωῆς εἶναι καταλληλότερα δι' ἐκμάθησιν ξένης γλώσσης καὶ διότι κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην ἢ μάθησις εἶναι μεγίστης συνήθως ἐντάσεως καὶ ἐπειδὴ κατ' αὐτήν ὁ νέος δύναται νὰ ἀποκομίσῃ πολλὰς ὠφελείας ἐκ τῆς ξένης γλώσσης ἕνεκα τῆς γενικῆς ἀναπτύξεώς του. Κατὰ δὲ τὴν ὥριμον ἡλικίαν ἢ ἐκμάθησις ξένης γλώσσης πραγματοποιεῖται μᾶλλον συντόμως ἕνεκα τῆς μεγάλης παρωδήσεως, ἥτις πηγὴν ἔχει τὴν ἐξυπηρέτησιν ὠρισμένων σκοπῶν.

Γ' Ἡ ΔΙΓΛΩΣΣΙΑ Εἰς τὰ τέκνα τῶν ὁμογενῶν τῆς ἀμερικῆς

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων περὶ διγλωσσίας, ἀλλὰ καὶ διὰ λόγους, οἵτινες θὰ ἐκτιμηθοῦν κατωτέρω, ἐκρίναμεν σκόπιμον νὰ εἰπώμεν ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ τῆς γλωσσικῆς ἐξελιξεως τῶν τέκνων τῶν ὁμογενῶν τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἅτινα, ὥς φυσικόν, θὰ ἔχουν ἰσχὺν καὶ διὰ τοὺς Ἑλληνόπαιδας τοὺς ζῶντας καὶ ἀναπτυσσομένους εἰς κοινωνικὸν περιβάλλον παρόμοιον πρὸς τὸ τῆς χώρας ταύτης. Τοῦτο δέ, διότι εἰς τὴν γλωσσικὴν ἐξέλιξιν τῶν παιδῶν τούτων ἡ διγλωσσία, περὶ τῆς ὁποίας ὁ λόγος ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ, παρουσιάζεται ἀσκῶν μεγάλην ἐπίδρασιν.

Κατὰ τὸν χρόνον τῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ν. Ὑόρκης Columbia σπουδῶν ἡμῶν (1946-1949) ἀντιληφθέντες, ὅτι τὸ ζήτημα τῆς γλωσσικῆς ἐξελιξεως τῶν ἑλληνικῆς καταγωγῆς παιδῶν παρουσιάζει μέγα διαφέρον ἀπὸ ψυχολογικῆς, παιδαγωγικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀπόψεως, προσεπαθήσαμεν νὰ συλ-

1. Πρὸβλ. περὶ τούτου καὶ Ν. Μελανίτου, Περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν. Δημοσιεύματα Π.Σ.Π.Α., τόμος 5', σ. 174-177. Ἐν Ἀθῆναις, 1954.

λέξωμεν πᾶσαν πληροφορίαν, ἥτις θὰ ᾔτο χρήσιμος εἰς τὴν κατανόησιν αὐτοῦ. Οὕτω συνεζητήσαμεν τὸ πρᾶγμα, ἐπὶ τῇ βράσει σχεδίου ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένου, μετὰ πολλῶν γονέων, νέων γεννηθέντων ἐν Ἀμερικῇ ἢ μεταβάντων εἰς τὴν χώραν ταύτην ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας, μετὰ διδασκάλων ὑπηρετούντων ἀπὸ μακροῦ εἰς σχολεῖα τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων, ἐπισκόπων καὶ ἱερέων, οἵτινες ἐγνώριζον ἄριστα τὰ προβλήματα τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος χώρας, παρηκολουθήσαμεν πολλοὺς παῖδας γνωστῶν οἰκογενειῶν ἐν τῇ ἐκδηλώσει τῆς καθόλου διαγωγῆς αὐτῶν καὶ ἐμορφώσαμεν γνώμην, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἀσφαλῇ περὶ τῶν γλωσσικῶν προβλημάτων τῶν Ἑλληνοπαίδων τούτων. Ἐκ τῶν δεδομένων δέ, ἅτινα τοιοῦτοτρόπως συνελέξαμεν, συνάγονται πολλὰ χρήσιμα πορίσματα, τὰ κυριώτερα τῶν ὁποίων παραθέτομεν.

Ἄν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὥς χρητήριον τὴν οἰκογένειαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκει ἕκαστος τῶν Ἑλληνοπαίδων τούτων, θὰ ἀναγνωρίσῃ πολλὰς κατηγορίας οἰκογενειῶν καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ διγλώσσων παίδων. Τινὲς ἐκ τῶν κατηγοριῶν τούτων, εἰς τὰς ὁποίας ἐδώσαμεν κατ' ἐξοχὴν μεγάλην προσοχήν, εἶναι : 1. Οἰκογένειαι ἀποτελούμεναι ἐκ γονέων γεννηθέντων ἐν Ἑλλάδι καὶ μεταναστευσάντων εἰς Ἡνωμένας Πολιτείας εἰς ὥριμον ἡλικίαν. 2. Οἰκογένειαι, εἰς τὰς ὁποίας οἱ γονεῖς ἐγεννήθησαν καὶ ἐξεπαιδεύθησαν ἐν Ἀμερικῇ ἢ μετηγάστευσαν ἀπὸ νεαρωτάτης ἡλικίας εἰς τὴν χώραν ταύτην. 3. Οἰκογένειαι, εἰς τὰς ὁποίας οἱ γονεῖς κατάγονται ἐκ πόλεων ἢ χωρίων τῆς Ἑλλάδος.

Πλὴν τῶν κατηγοριῶν τούτων εἶναι δυνατόν νὰ ἀνευρεθοῦν καὶ ἄλλαι, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ ἡλικία τῆς εἰς Ἀμερικὴν μεταναστεύσεως ἀμφοτέρων τῶν γονέων, ἡ ἐθνικότης ἀμφοτέρων τῶν γονέων, ἡ ἀγωγὴ αὐτῶν, ἡ οἰκονομικὴ τῶν κατὰστασις, ἡ συχνότης τῆς χρήσεως τῆς ἀγγλικῆς ἢ ἑλληνικῆς γλώσσης κατ' οἶκον, τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον, εἰς τὸ ὁποῖον ζῇ ἑκάστη οἰκογένεια, κ.ο.κ. Κατωτέρω θὰ περιορισθῶμεν κυρίως εἰς τὰς τρεῖς ἀνωτέρω κατηγορίας, περὶ δὲ τῶν ἄλλων θὰ γίνῃ λόγος μᾶλλον παρεμπιπτόντως, ὡςάκις θεωρηθῇ σκόπιμον.

1. Τέκνα γονέων γεννηθέντων ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐλθόντων εἰς Ἡνωμένας Πολιτείας εἰς ὥριμον ἡλικίαν.

Ἐκ τῶν δεδομένων τῆς ἐρευνῆς ἡμῶν συνάγονται τὰ ἐπόμενα πορίσματα περὶ τῶν παίδων τῆς κατηγορίας ταύτης.

α') Οἱ παῖδες οὗτοι δὲν εἶναι διγλωσσοί, προτοῦ φοιτήσουν εἰς τὸ ἀμερικανικὸν δημοτικὸν σχολεῖον. Κατὰ μεγίστην πλειονότητα οὗτοι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἔχουν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὥς μητρικὴν. Ἡ προφορὰ τῶν εἶναι ἱκανοποιητικὴ, ἡ δ' ἀγγλικὴ γλῶσσα εἶναι ξένη δι' αὐτοὺς, ἡ μᾶλλον γλῶσσα, τὴν ὁποίαν δὲν γνωρίζουν.

β') Μολονότι οἱ παῖδες οὗτοι χρησιμοποιοῦν ἱκανοποιητικῶς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀπὸ πάσης σχεδὸν ἀπόψεως, τὸ λεξιλόγιον αὐτῶν περιέχει

καὶ ὠρισμένον ἀριθμὸν ἀγγλικῶν λέξεων. Αἱ ξέναι δ' αὐταὶ λέξεις χρησιμοποιοῦνται διττῶς· ἢ εἶναι προσηρμοσμένα εἰς τὴν ἑλληνικὴν προφορὰν καὶ γραμματικὴν ἢ προφέρονται ἀγγλιστί. Ὁ πρῶτος δὲ τρόπος εἶναι καὶ ὁ συνηθέστερος. Ὡς εἶναι προφανές, οἱ ἐν λόγῳ παῖδες ἐν τῇ χρησιμοποίησει ἀγγλικῶν λέξεων ἐξηλληνισμένων ἔχουν ὑποστῇ τὴν ἐπίδρασιν τῶν γονέων τῶν, οἵτινες προέρχονται κατὰ μεγάλην πλειονότητα ἐκ πτωχῶν οἰκογενειῶν ἢ χωρίων καὶ ὥς ἐκ τούτου ἡ ἀγωγή τῶν εἶναι κατὰ κανόνα ἐλλιπής. Εἰς τὴν Ἀμερικὴν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἔχουν δημιουργήσει μεγάλας ἐπιχειρήσεις, ἀλλ' ὅμως ἀκόμη παραμένουν ἀπαίδευτοι ἄνθρωποι. Οἱ γονεῖς οὗτοι δὲν γνωρίζουν τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν εἰ μὴ μόνον τόσον, ὥστε νὰ διεξάγουν τὰς καθημερινὰς τῶν ὑποθέσεις. Κατ' ἀκολουθίαν τὸ λεξιλόγιον τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τὸ ὁποῖον ἔχουν, εἶναι πτωχόν, διὸ ἀναγκάζονται νὰ χρησιμοποιοῦν ἐξηλληνισμένας ἀγγλικὰς λέξεις, διότι δὲν γνωρίζουν ἢ ἔχουν λησμονήσει τὰς ἀντιστοιχοῦς ἑλληνικάς. (Παρβλ. καρπέτο (carpet = τάπης, χαλί), ἄλεβέτα (elevator = ἀναβατήρ), φλώρι (floor = δάπεδον), χοτέλι (hotel = ξενοδοχεῖον), μαρκέτα (market = ἀγορά), σπιτάλια (hospital = νοσοκομεῖον), κ.λ.) Ἀγγλικαὶ φράσεις σπανίως χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τῶν παίδων τῆς κατηγορίας ταύτης, ἐπειδὴ καὶ οἱ γονεῖς τῶν δὲν κάμνουν χρῆσιν αὐτῶν. Ἐν τούτοις ὅμως ὠρισμένος ἀριθμὸς ἀγγλικῶν φράσεων ἔχει μεταφρασθῇ οὐχὶ κατ' ἔννοιαν, ἀλλὰ κατὰ λέξιν καὶ χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ὁμιλίαν ὑπὸ γονέων καὶ τέκνων.

γ') Εἰς τοὺς παῖδας τούτους ἡ διγλωσσία ἄρχει κυρίως ἀπὸ τῆς ἐνάφξεως τῆς φοιτήσεως αὐτῶν εἰς τὸ ἀμερικανικὸν δημοτικὸν σχολεῖον. Ἐκ παραλλήλου οὗτοι φοιτοῦν εἰς τὸ κοινοτικὸν ἑλληνικὸν σχολεῖον, τὸ ὁποῖον λειτουργεῖ ἐπὶ δύο περιποῦ ὥρας μετὰ τὸ πέρας τῶν μαθημάτων εἰς τὸ ἀμερικανικόν, ἥτοι τὸ ἀπόγευμα, ἵνα μάθουν ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν εἰς τὴν ἑλληνικὴν¹. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἀμερικανικοῦ σχολείου ἐπὶ τῶν παίδων τούτων εἶναι μεγίστη. Λέγομεν δὲ τοῦτο, διότι, ἂν καὶ δεύτερος παράγων συμβάλλει εἰς ἐξέλιξιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον, οἱ Ἑλληνόπαιδες δὲν σημειώνουν προόδους εἰς αὐτὴν ἀξίας λόγου. Ἀντιθέτως οἱ παῖδες οὗτοι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀμερικανικοῦ σχολείου ἐξελίσσονται γοργῶς εἰς τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν, συνεπικουρουῦντος καὶ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, τὸ ὁποῖον νῦν εὐρύνεται διὰ τῆς φοιτήσεως εἰς τὸ σχολεῖον. Ἡ πρόοδος αὕτη εἰς τὴν ἀγγλικὴν, δύναται τις νὰ εἴπῃ, γίνεται εἰς βάρος τῆς ἑλληνικῆς, διότι οἱ παῖδες οὐ μόνον δὲν προσθέτουν σπουδαῖα πράγματα εἰς τὴν προηγουμένης κτηθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν πείραν ἐκ τῆς γλώσσης τῶν γονέων τῶν, ἀλλὰ καὶ λησμονοῦν μέγα μέρος αὐτῆς. Τοῦτο κατὰ τὴν

1. Ἐννοεῖται, ὅτι ὑπάρχουν καὶ Ἑλληνόπαιδες, οἵτινες διὰ διαφόρους λόγους οὐδόλως φοιτοῦν εἰς ἑλληνικὸν σχολεῖον.

γνώμην ἡμῶν ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἀγωγή εἰς τὸ ἀμερικανικὸν σχολεῖον ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας τῶν παίδων, προᾶγμα, ὅπερ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λεχθῇ διὰ τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον οὗτοι φοιτοῦν οὐχὶ εὐχαρίστως, διότι δὲν παρέχει εἰς αὐτοὺς ὅ,τι θὰ ἤθελον καὶ λειτουργεῖ εἰς ὥρας, κατὰ τὰς ὁποίας καὶ κεκμηκότες εἶναι καὶ θὰ προετίμων μᾶλλον νὰ παίξουν ἢ νὰ φοιτήσουν εἰς αὐτό. Τοιουτοτρόπως ἡ ὠφέλεια, ἣτις ἀποκομίζεται ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου, εἶναι κατὰ κανόνα μικρά.

δ') Οἱ ἐν λόγῳ παῖδες καθίστανται δίγλωσσοι εἰς τὰς τάξεις 3ην μέχρι 5ης περίπου τοῦ ἀμερικανικοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Εἰς τὰς τάξεις ταύτας δύνανται οὗτοι νὰ χρησιμοποιοῦν ὁμιλοῦντες ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας ἐπὶ ἴσοις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ὅροις, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐξῆς διαφορὰν. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν καθημερινὴν ζωὴν εἰς τὴν οἰκογένειαν οἱ παῖδες οὗτοι χρησιμοποιοῦν συνήθως εὐχερέστερον τὴν ἑλληνικὴν, ἀλλ' εἰς ὅ,τι ἀναφέρεται εἰς τὴν σχολικὴν ζωὴν οὗτοι ἀποκλειστικῶς ἐκφράζονται εἰς τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν. Ἡ καθαρά ἑλληνικὴ προφορὰ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξαφανίζεται καὶ ἀντικαθίσταται ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς. Οἱ παῖδες οὗτοι ἀρχίζουν νὰ ἔχουν ὁμιλοῦντες τὴν ἑλληνικὴν ξενικὴν προφορὰν.

ε') Παρὰ ταῦτα εἰς τοὺς παῖδας τῶν ἀνωτέρω τάξεων καὶ τῆς ἀντιστοίχου πρὸς αὐτὰς ἡλικίας ἡ ἑλληνικὴ παραμένει ἀκόμη κυρία γλῶσσα. Ἀλλὰ εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἡ ἀγγλικὴ ἔχει πλέον κατισχύσει. Πάντες οἱ νέοι, μετὰ τῶν ὁποίων συνεζητήσαμεν τὸ σημεῖον τοῦτο, συνεφώνησαν εἰς τὸ ὅτι κατὰ τὴν ἀποφοίτησίν των ἐκ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἐχρησιμοποιοῦν ὁμιλοῦντες εὐχερέστερον τὴν ἀγγλικὴν τῆς ἑλληνικῆς. Οὗτοι ἀνεγνώρισαν, ὅτι εἶχον ἀκόμη πολλὰς δυσκολίας εἰς τὴν ἀγγλικὴν εἰς τὰς πρώτας γυμνασιακὰς τάξεις, ἀλλὰ τοῦτο βεβαίως δὲν σημαίνει, ὅτι κατεῖχον καλύτερον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Κατὰ δὲ τὴν ἐκ τοῦ γυμνασίου ἀποφοίτησιν οἱ Ἑλληνόπαιδες ὁμιλοῦν ρεόντως τὴν ἀγγλικὴν, τὴν δὲ ἑλληνικὴν μετὰ πολλῶν δυσχερειῶν. Αἱ φράσεις των εἶναι ἀπλᾶι καὶ βραχεῖαι, ἡ δὲ προφορὰ των ξενικὴ εἰς βαθμὸν ἀξιοσημείωτον. Ἐκτὸς τούτου οὗτοι συχνάκις ὁμιλοῦντες ἑλληνιστὶ χρησιμοποιοῦν ἀγγλικὰς λέξεις καὶ φράσεις χάριν εὐκολίας ἢ μεταφράζουν λέξιν πρὸς λέξιν ἀγγλικὰς ἐκφράσεις εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Ἐξ ὧν τούτων ἀντιλαμβάνεται τις, ὅτι οἱ παῖδες οὗτοι δὲν ἔχουν γεννηθῇ ἐν Ἑλλάδι, ἢ, ὅπερ τὸ αὐτό, ἐξεπαιδευθήσαν εἰς ἀμερικανικὰ σχολεῖα ἀπὸ νεαρωτάτης ἡλικίας.

2. Τέκνα γονέων γεννηθέντων καὶ ἐκπαιδευθέντων ἐν Ἀμερικῇ.

Οἱ παῖδες τῆς κατηγορίας ταύτης ἀκολουθοῦν διάφορον ἐν πολλοῖς πορείαν ἐν τῇ γλωσσικῇ ἐξελίξει των. Ἡ διγλωσσία αὐτῶν ἄρχεται ἀπὸ τῆς νηπιακῆς ἢ καὶ βρεφικῆς ἡλικίας, ἐπειδὴ ἀμφοτέραι αἱ γλῶσσαι, ἀγγλικὴ καὶ ἑλληνικὴ, χρησιμοποιοῦνται κατ' οἶκον. Οἱ γονεῖς οὗτοι ὁμιλοῦν περισ-

σότερον τὴν ἀγγλικὴν ἢ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διότι ἡ ἑλληνικὴ εἶναι μᾶλλον δευτέρα γλῶσσα εἰς αὐτοὺς. Ἄν δὲ ὁμιλοῦν καὶ τὴν ἑλληνικὴν τὰ τέκνα των, τὸ πράττουσιν ἐπειδὴ οἱ γονεῖς καὶ οἱ ἄλλοι συγγενεῖς τῶν ἐπιβάλλοντων τοῦτο. Τὴν ἄσκησιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν οἱ παῖδες οὗτοι ὀφείλουσιν μᾶλλον εἰς τὰ ἄλλα πρόσωπα τῆς οἰκογενείας ἢ εἰς τοὺς γονεῖς των. Παρὰ ταῦτα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς οἱ παῖδες τῆς τρίτης γενεᾶς ἔχουσιν μητρικὴν γλῶσσαν τὴν ἀγγλικήν, δευτέραν δὲ τὴν ἑλληνικὴν. Τὸ ὀρθόδοξον ὅμως δόγμα καὶ πολλὰ τῶν ἑλληνικῶν ἡθῶν καὶ ἠθίμων διατηροῦνται καὶ εἰς τοὺς παῖδας τούτους. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν εἰς τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν ἐξελίξιν των οὗτοι δὲν ἀντιμετωπίζουν τὰς δυσχερείας τῶν γονέων των. Ἐχουσιν ὅμως μεγάλας δυσχερείας εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν, αἵτινες καὶ ἐμποδίζουν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ χρησιμοποιοῦν αὐτὴν συνήθως εἰς τὴν ὁμιλίαν των μεθ' Ἑλλήνων. Δι' αὐτοὺς εἶναι εὐχερέστερον νὰ ἀντιληφθῶν ἄλλον ὁμιλοῦντα τὴν ἑλληνικὴν ἢ νὰ ὁμιλήσουσιν οἱ ἴδιοι ταύτην. Γλωσσικὴν δὲ σύγχυσιν, ὁποῖαν ἔδοκίμασαν οἱ γονεῖς των ἐν τῇ ἐξελίξει των, οὗτοι δὲν ἐγνώρισαν διὰ τὸν λόγον, ὅτι δὲν ὑπῆρξαν διγλωσσοὶ ἐν ἴσῳ μέτρῳ πρὸς ἐκείνους.

Οὗτοι περαιτέρω ἔχουσιν καλυτέραν προσαρμογὴν εἰς τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον τῶν γονέων των, διότι ἀπὸ νεαρωτάτης ἡλικίας εὐρίσκονται εἰς ἐπαφὴν μετ' Ἀμερικανόπαιδας καὶ δὲν δοκιμάζουν δυσκολίας ἐν τῇ ἐπικοινωνίᾳ των μετ' αὐτῶν, πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἐπιφέρει συναισθηματικὰς διαταραχὰς. Οἱ γονεῖς τούτων ἐξ ἄλλου ὁμιλοῦν καλῶς τὴν ἀγγλικήν, ἔχουσιν κοινωνικὰς σχέσεις μετ' Ἀμερικανοὺς καὶ ἐπομένως ἡ κοινωνικὴ ὄψις τῆς διαγωγῆς αὐτῶν ἐξελίσσεται ὁμαλῶς.

3. Ἄν λάβωμεν νῦν ὡς βάσιν τὸν τόπον τῆς καταγωγῆς τῶν ὁμογενῶν τῆς πρώτης γενεᾶς, ἦτοι ἐκείνων, οἵτινες μετενάστευσαν εἰς ὥριμον ἡλικίαν εἰς Ἀμερικὴν, θὰ διαπιστώσωμεν τὰ ἑξῆς : α') Τὰ τέκνα τῶν ἐκ χωρίων τῆς Ἑλλάδος καταγομένων καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῶν ὀλιγώτερον πεπαιδευμένων χρησιμοποιοῦν περισσότερον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν κατὰ τὴν ἡλικίαν τῶν 2 - 6 ἐτῶν. β') Οἱ παῖδες οὗτοι χρησιμοποιοῦν εἰς τὴν ὁμιλίαν των τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῶν γονέων των καὶ ἰδίᾳ τῆς μητρὸς των. γ') Ἡ προσαρμογὴ εἰς τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον τῶν παιδῶν, τῶν ὁποίων οἱ γονεῖς κατάγονται ἐκ χωρίων, εἶναι πτωχότερα κατὰ κανόνα ἐκείνων, τῶν ὁποίων οἱ γονεῖς κατάγονται ἐκ πόλεων ἢ ἔχουσιν μεγαλύτεραν ἑλληνικὴν παιδείαν. δ') Τὰ τέκνα τῶν ἐκ χωρίων καταγομένων ὁμογενῶν διατηροῦν περισσότερον τὰ ἑλληνικὰ ἥθη καὶ ἠθίμα ἢ τὰ τέκνα τῶν ἐκ πόλεων προερχομένων γονέων, οἵτινες εὐτυχῶς εἶναι ὀλίγοι ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς πρώτους. Οἱ ὁμογενεῖς, οἵτινες προέρχονται ἐκ μικρῶν ἐπαρχιακῶν κέντρων, τηροῦν μὲ μεγαλύτεραν θρησκευτικὴν εὐλάβειαν πᾶν τὸ ἑλληνικόν, τὸ ὁποῖον παρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν κατὰ τὴν μετανάστευσιν εἰς τὴν νέαν πατρίδα των. Ἐνταῦθα ἐπέρχεται

ἐνίοτε χαλάρωσις εἰς τὴν τήρησιν θεσμῶν, ἡθῶν καὶ ἐθίμων. Οἱ Ἕλληνες ὁμῶς τῆς ξένης — ἐννοοῦμεν τοὺς ὁμογενεῖς τῆς πρώτης γενεᾶς — δὲν στέργουν τοιαύτην χαλάρωσιν. Οὕτως ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν γενέτειραν μετὰ μακρὰν διαμονὴν εἰς τὴν ξένην ἀντιλαμβάνονται μετὰ πικρίας τὰς ἐπελθούσας ἐν τῷ μεταξὺ μεταβολὰς εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἐν τῇ πατρίδι ζώντων.

Γενικά συμπεράσματα καὶ παρατηρήσεις

1. Ὁ γραπτὸς λόγος εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὅλων τῶν κατηγοριῶν τῶν Ἑλληνοπαίδων τῆς Ἀμερικῆς εἶναι πτωχότατος. Τοῦτο εἶναι φυσικόν, δεδομένου τοῦ χρόνου, ὅστις διατίθεται πρὸς ἀσκήσιν εἰς τὸν γραπτὸν ἑλληνικὸν λόγον.

2. Πολλὰ τῶν διαφερόντων τῶν παίδων τούτων, ὡς ἡδυνήθημεν νὰ διαπιστώσωμεν, εἶναι διάφορα ἐκείνων τῶν ἐν τῇ πατρίδι ζώντων. Τοῦτο εἶναι μία τῶν πολλῶν ἀποδείξεων, ὅτι τὰ ἀντικείμενα, πρὸς τὰ ὅποια στρέφεται τὸ διαφέρον, δὲν καθορίζονται ὑπὸ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐπιβάλλονται εἰς αὐτὸν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἰδίᾳ τοῦ φυσικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος.

3. Δὲν ὑπάρχουν διαφοραὶ μεταξὺ ἀρρένων καὶ θηλέων ὅσον ἀφορᾷ τὴν γλωσσικὴν ἐξέλιξιν καὶ τὰς πρὸς ταύτην συνδεομένας ἰκανότητας καὶ τὰ ἄλλα γνωρίσματα.

4. Οἱ πρεσβύτεροι ἀδελφοὶ ἀσκοῦν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς γλωσσικῆς ἐξελίξεως τῶν νεωτέρων οὐχὶ μικράν. Οὕτως ἡ ὑπαρξὶς ἀδελφῶν φοιτάντων εἰς τὸ γυμνάσιον ἢ καὶ εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον συντελεῖ εἰς ἐμφάνισιν ἐνωρίτερον τῆς διγλωσσίας τῶν νεωτέρων καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ εἰς πρωϊμώτερον κατίσχυσιν τῆς ἀγγλικῆς γλώσσης. Τοῦτο ἰσχύει ἰδίᾳ διὰ τὰς οἰκογενεὰς τῆς πρώτης κατηγορίας.

5. Εἰς τὰς οἰκογενεὰς, εἰς τὰς ὁποίας ἡ μήτηρ εἶναι Ἀμερικανίς, ἡ πορεῖα τῆς ἐξελίξεως τῆς διγλωσσίας εἶναι διάφορος. Ἡ ἀγγλικὴ γλῶσσα εἶναι ἡ μητρικὴ εἰς τοὺς παῖδας τούτους ἀπὸ τῆς νηπιακῆς ἡλικίας, ἡ δὲ ἑλληνικὴ δευτέρα.

6. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ἀποφασιστικὸς παράγων διὰ τὴν διατήρησιν ἑλληνικῆς συνειδήσεως εἰς τὰ τέκνα τῶν ὁμογενῶν τῆς Ἀμερικῆς. Ἄν ταῦτα δὲν ἔχουν ἀκραιφνῆ ἑλληνικὴν συνειδήσιν, μολονότι διατηροῦν τὸ ὀρθόδοξον δόγμα καὶ πολλὰ ἥθη καὶ ἔθιμα. Τοῦτο δέ, διότι ἡ γλῶσσα ἐν γένει ἀσκεῖ τεραστίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ψυχικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν διδάσκαλοι αὐτῆς εἶναι γονεῖς, οἱ ὅποιοι διατηροῦν εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ἐστίαν ἄσβεστον τὸ παραληφθὲν ἐκ τῆς πατρίδος ἱερὸν πῦρ.

7. Ὁ πόθος τῶν ὁμογενῶν τῆς πρώτης γενεᾶς νὰ διατηρήσουν τὰ τέκνα

των τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὸ δόγμα καὶ τὴν παράδοσιν, εἶναι ἰσχυρός. Παρὰ ταῦτα ὅμως ἡ γλῶσσα τουλάχιστον δὲν διατηρεῖται εἰς ὃν βαθμὸν θὰ ἔπρεπε. Τοῦτο δὲ δεικνύει τὴν δύναμιν τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος καὶ διὰ καὶ ὅταν τοῦτο εὐρίσκεται εἰς ὑψηλὸν ἐπίπεδον ἀπὸ ἀπόψεως πολιτισμοῦ.

8. Ἡ ἑλληνικὴ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἔχει ὁργανώσει τὸν ἑλληνισμόν τῆς Ἀμερικῆς εἰς ἑκατοντάδας κοινοτήτων καὶ πράττει τὸ πᾶν διὰ τὴν μετάδοσιν εἰς τοὺς νέους τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων καὶ τὴν τόνωσιν τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν δευτέραν πατρίδα των καὶ τοὺς δημοκρατικούς θεσμούς της. Ἐν κατῳ-
θωνεν ὅμως νὰ ιδρύσῃ νηπιαγωγεῖα, ἀφ' ἑνός, καὶ ἡμερήσια σχολεῖα, ἀφ' ἑτέρου, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα θὰ ἦτο ἰσότημος πρὸς τὴν ἀγγλικήν, θὰ προσέφερε μεγαλυτέραν ὑπηρεσίαν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Ἀμε-
ρικὴν. Διὰ τὴν Ἑλλάδα δέ, χώραν μικράν, ἡ διατήρησις τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν μεγάλην ὑπερατλαντικὴν συμπολιτείαν εἶναι ἀναγκαία. Ἀλλὰ τότε μόνον θὰ διατηρηθῇ, ἂν δὲν χάσῃ μὲ τὴν ἀράρδον τοῦ χρόνου τὴν γλῶσσαν τῶν πατέρων του.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΜΕΛΑΝΙΤΗΣ